

Wyrok z dnia 10 stycznia 2007 r.

III PK 90/06

1. Przerwanie biegu przedawnienia (art. 295 § 1 k.p.) dotyczy tej części roszczenia w znaczeniu materialnoprawnym, która została zgłoszona - w pozwie lub w piśmie rozszerzającym powództwo - zarówno co do samego żądania (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.), jak i jego podstawy faktycznej (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.).

2. Dieta z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju przyjęta w regulaminie wynagradzania obowiązującym u prywatnego pracodawcy może być równa diecie z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju ustalonej w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy dla pracowników zatrudnionych w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej.

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Roman Kuczyński, Małgorzata Wrębiakowska-Marzec.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 10 stycznia 2007 r. sprawy z powództwa Marcina K. przeciwko „I.” Spółce z o.o. w K. o diety, oraz z powództwa wzajemnego „I.” Spółki z o.o. w K. przeciwko Marcinowi K. o zwrot zaliczek, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Lublinie z dnia 10 lipca 2006 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację strony pozwanej od wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Puławach z 8 grudnia 2005 r. [...], w części dotyczącej uwzględnienia powództwa głównego i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Lublinie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Puławach wyrokiem z 8 grudnia 2005 r. [...] zasądził od pozwanej (powódki wzajemnej) „I.” Spółki z o.o. w K. na rzecz powoda (po-

zwanego wzajemnego) Marcina K. kwotę 37.916,27 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności kwot zasądzonych za poszczególne miesiące tytułem diet należnych w związku z podróżami służbowymi powoda w okresie od kwietnia 2001 r. do listopada 2003 r., oddalając powództwo główne w pozostałej części. Sąd oddalił również powództwo wzajemne o zwrot zaliczek. Sąd Rejonowy ustalił, że powód Marcin K. w okresie od 1 lutego 2001 r. do 12 listopada 2003 r. był zatrudniony w pozwanej „I.” Spółce z o.o. w K. jako kierowca. Jego miesięczne wynagrodzenie ustalone w umowie o pracę wynosiło 1.200 zł. W czasie zatrudnienia w pozwanej Spółce powód odbywał podróże służbowe zarówno na terenie kraju, jak i za granicą. W 2001 r. powód odbył 15 takich podróży, w 2002 r. - 23 podróże służbowe, zaś w 2003 r. - 40 podróży. Pozwana Spółka nie wypłaciła powodowi diet z tytułu odbytych przez niego podróży służbowych. Łączna suma diet z tytułu odbytych podróży służbowych w okresie od 1 lutego 2001 r. do 31 grudnia 2003 r. wyniosła 38.076,27 zł. Pozwany pracodawca udzielał powodowi zaliczek na poczet kosztów odbywanych podróży służbowych, zaliczki te nie obejmowały diet, zaś ich przeznaczenie nie było konkretnie określone; z instrukcji udzielanych kierowcom wynikało jednak, że pieniądze z zaliczek mają być wydatkowane na cele służbowe, zaś kierowcy nie mogli przeznaczać nawet części tych pieniędzy na pożywienie. Przed wyruszeniem w trasę powód otrzymywał od pracowników pozwanej, Marioli O. lub Magdaleny C., pieniądze z przeznaczeniem na koszty i wydatki związane z planowaną podróżą służbową. Początkowo z otrzymywanych pieniędzy powód, podobnie jak inni kierowcy zatrudnieni u pozwanej, miał również opłacać rachunki za paliwo, w późniejszym okresie kierowcy pozwanej dysponowali specjalnymi kartami płatniczymi, przy pomocy których dokonywali płatności za paliwo. Opisanych zaliczek sporadycznie udzielał również prezes i jedyny udziałowiec pozwanej Spółki Christer D. Przeznaczenie gotówki przekazywanej powodowi i innym kierowcom, w związku z podróżami służbowymi, nie było w sposób jasny i precyzyjny skonkretyzowane. Zasadą było, że kierowcy, wśród nich powód, mieli traktować te pieniądze jako służbowe i wydawać tylko na cele służbowe. Pieniądze przekazane powodowi i innym kierowcom były przeznaczane w trakcie podróży na opłaty drogowe, opłaty za przejazdy autostradą, za przejazdy tunelami, za korzystanie z parkingów, mycie auta, opłaty graniczne, opłaty weterynaryjne i wszelkie inne wydatki związane z odbywaną podróżą. Rozliczanie zaliczek następowało po zakończeniu podróży służbowej i dokonywane było w oparciu o dokumenty zawierające potwierdzenie wydatków. W ramach tych rozliczeń kierowcy, w tym po-

wód, nie dokonywali potrąceń z udzielonych im zaliczek na poczet diet. Z ksiąg rachunkowych pozwanej, zbadanych przez biegłego, nie wynika, że w okresie objętym pozwem były wypłacane kierowcom jakiegokolwiek zaliczki tytułem diet lub diety, z ewidencji tej wynika zaś, że pracownikom wypłacano tylko wynagrodzenie za pracę.

Zgodnie z ustaleniami Sądu Rejonowego, regulamin pracy obowiązujący u pozwanej od 1 lipca 2002 r. przewidywał w § 11, że pracownikowi za czas podróży służbowej w kraju i poza jego granicami przysługuje dieta i inne należności zgodnie z odrębnymi przepisami dotyczącymi pracowników budżetowych. Aneks do regulaminu pracy, ustalonym 16 stycznia 2003 r., przewidziano zmianę regulaminu co do § 11, zgodnie z którą pracownikowi za czas podróży służbowej w kraju i poza jego granicami przysługiwać miała dieta w wysokości diety z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, określonej w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 stycznia 2002 r. w sprawie wysokości diet z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1990) wydanym na podstawie art. 77⁵ § 4 k.p. Powyższy aneks miał wejść w życie od 1 lutego 2003 r. przez podanie go do wiadomości pracowników w postaci wywieszenia na tablicy ogłoszeń 16 stycznia 2003 r. Ponadto z regulaminu złożonego do akt sprawy, który stanowił, że wchodzi w życie 1 marca 2004 r., wynikało również, że u pozwanego pracodawcy obowiązywał regulamin z 2 stycznia 2002 r., który jednak nie został przedstawiony Sądowi, zaś prezes pozwanej Spółki oświadczył, że dokument ten mógł zostać zniszczony w trakcie przeprowadzki lub włamania do biura pozwanej.

Odnosnie do kwoty 45.595,84 zł wskazywanej jako suma pobranych przez powoda zaliczek, Sąd podniósł, że wynika ona tylko z zestawienia opracowanego przez pozwaną złożonego do akt sprawy. Zestawienie to obrazuje zdaniem pozwanej ilość pobranych przez powoda kwot zaliczek i ilość kwot rozliczonych. Kwota ta nie wynika jednak z ewidencji lub innych urządzeń księgowych prowadzonych zgodnie z przepisami o rachunkowości obowiązującymi spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Zestawienie to zostało opracowane przez stronę pozwaną, przy czym pozwana nie wykazała, skąd takie zestawienie wynika i w jakich dokumentach ma ono pokrycie, ani nie przedstawiła dowodów źródłowych tego opracowania. Wykaz ten nie stanowi żadnego narzędzia rachunkowego, jest opracowaniem sporządzonym przez pracownika pozwanej i tylko autor tego zestawienia może wiedzieć, skąd pochodzą wyprowadzone tam kwoty. Spółka w ramach swej księgowości nie prowadziła także indywidualnych kont księgowych dla rozliczeń z każdym pracownikiem. Nie sporzą-

działa również rozliczenia osobowego powoda jako pracownika, dotyczącego udzielanych mu zaliczek. W pozwanej Spółce nie prowadzono także rejestru udzielanych zaliczek, zaś zaliczek takich udzielało co najmniej dwóch pracowników, Mariola O. i Magdalena C., a także sam prezes Spółki. Zaliczki były udzielane doraźnie, a na polecenie tych osób kierownicy przekazywali sobie czasem pieniądze bądź też udostępniali nawzajem karty płatnicze.

Sąd ustalił, że powód zawarł z pozwaną ustną umowę, na podstawie której pozwana zobowiązała się do wypłacania na jego rzecz dodatkowego wynagrodzenia poza przewidzianym w umowie o pracę, którego wysokość zależała od długości przejechanej trasy. Pozwana tego rodzaju wynagrodzenie wypłacała powodowi za pracę wykonywaną w pierwszym roku jego zatrudnienia.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Rejonowy uznał, że powództwo główne jest słuszne co do zasady i podlega uwzględnieniu w wysokości dochodzonych należności, które nie uległy przedawnieniu. Powództwo wzajemne natomiast w części dotyczącej roszczeń przedawnionych jest niezasadne, a w pozostałej części zostało oparte na nieudowodnionych twierdzeniach. W ocenie Sądu Rejonowego bezsporne jest, że powód był pracownikiem pozwanej i na jej rzecz odbywał podróże służbowe, których ilość, czas trwania oraz trasy nie były sporne. Zestawienie tras podróży złożone przez pozwaną było zbieżne z opracowanym wyliczeniem przez powoda oraz z kartami drogowymi. Jednocześnie pozwana przyznała okoliczność, że powód odbywał również inne podróże służbowe przedstawione w zestawieniu, co do których pozwana nie dysponuje kartami drogowymi z ich trasy. Powód ostatecznie sprecyzował powództwo odnosząc je do tras i wysokości diet przedstawionych w opinii biegłego z zakresu rachunkowości. Biorąc pod uwagę opinię biegłego Sąd uwzględnił powództwo o należności z tytułu diet, których pracodawca bezspornie nie wypłacił powodowi. Ustalając wysokość należnych powodowi diet Sąd podniósł, że w art. 77⁵ § 2 k.p. przewidziano, iż minister właściwy do spraw pracy określi, w drodze rozporządzenia, wysokość oraz warunki ustalania należności przysługujących pracownikowi, zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej, z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju. Rozporządzenie powinno w szczególności określać wysokość diet, z uwzględnieniem czasu trwania podróży, a w przypadku podróży poza granicami kraju - walutę, w jakiej będzie ustalana dieta i limit na nocleg w poszczególnych państwach, a także warunki zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych wydatków. Natomiast art. 77⁵

§ 3 k.p. przewiduje, że warunki wypłacania należności z tytułu podróży służbowej pracownikowi zatrudnionemu u innego pracodawcy niż wymieniony w § 2 określa się w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, jeżeli pracodawca nie jest objęty układem zbiorowym pracy lub nie jest obowiązany do ustalenia regulaminu wynagradzania. Zgodnie zaś z art. 77⁵ § 5 k.p., w przypadku gdy układ zbiorowy pracy, regulamin wynagradzania lub umowa o pracę nie zawiera postanowień, o których mowa w § 3, pracownikowi przysługują należności na pokrycie kosztów podróży służbowej odpowiednio według przepisów, o których mowa w § 2. Sąd uznał, że ze względu na to, iż obowiązujący u pozwanej regulamin nie obejmuje swoją treścią kwestii kosztów podróży służbowych, zaś regulacja wprowadzona aneksem do tego regulaminu nie może wywierać skutków prawnych dla stosunku pracy, jaki łączył powoda z pozwaną, akty prawne powszechnie obowiązujące wydane na podstawie art. 77⁵ k.p. będą swym zakresem obejmować sytuację powoda. Zdaniem Sądu, roszczenie powoda znajduje podstawę w następujących aktach prawnych: rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 1 czerwca 1998 r. w sprawie zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikom z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 69, poz. 454 i z 2000 r. Nr 13, poz. 173) za podróże służbowe odbywane w kraju w okresie od 1 lutego 2001 r. do 1 stycznia 2002 r.; rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 151, poz. 1720) za podróże służbowe odbywane w kraju w okresie od 1 stycznia 2002 r. do 1 stycznia 2003 r.; rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1990) za podróże służbowe odbywane w kraju w okresie od 1 stycznia 2003 r. do 12 listopada 2003 r.; rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 3 lipca 1998 r. w sprawie zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikom z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 89 poz. 689 i z 1999 Nr 105, poz. 1204) za podróże służbowe poza granicami kraju odbywane w okresie od 1 lutego 2001 r. do 6 czerwca 2001 r.; rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 maja 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z

tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 50, poz. 525 i Nr 151, poz. 1721) za podróże służbowe poza granicami kraju odbywane w okresie od 6 czerwca 2001 r. do 1 stycznia 2003 r.; rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1991) za podróże służbowe w okresie od 1 stycznia 2003 r. do 12 listopada 2003 r.

Sąd podniósł, że regulamin pracy obowiązujący u pozwanej nie przewidywał odrębnej regulacji dotyczącej diet należnych pracownikom pozwanej z tytułu podróży służbowych. Wersja regulaminu wynikająca z tzw. aneksu złożona do akt sprawy w trakcie procesu wzbudziła zasadnicze wątpliwości Sądu Rejonowego, zarówno co do jej autentyczności, jak też tego, czy rzeczywiście została skutecznie włączona do wewnętrznych przepisów płacowych pozwanej zgodnie z zasadami prawa pracy i może być traktowana jako źródło prawa pracy. Niezależnie od tych wątpliwości, Sąd Rejonowy ocenił ją jako sprzeczną z semiimperatywnymi przepisami prawa pracy. Zgodnie bowiem z art. 9 § 2 k.p. postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych oraz regulaminów i statutów nie mogą być mniej korzystne dla pracowników niż przepisy Kodeksu pracy oraz innych ustaw i aktów wykonawczych. Zgodnie zaś z art. 18 § 1 i 2 k.p. postanowienia umów o pracę oraz innych aktów, na których podstawie powstaje stosunek pracy, nie mogą być mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy; postanowienia umów mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy są nieważne, zamiast nich stosuje się odpowiednie przepisy prawa pracy. Na podstawie powyższych przepisów, stanowiących podstawowe zasady prawa pracy, Sąd ocenił próbę pozwanej Spółki wprowadzenia do treści stosunku pracy łączącego ją z powodem regulacji, według której należności zarówno z tytułu diet za podróże krajowe, jak i zagraniczne, powinny być ustalane według zasad i stawek jak dla podróży krajowych, za niezgodną z przepisami Kodeksu pracy. Taka regulacja regulaminowa jest, w ocenie Sądu Rejonowego, oczywiście mniej korzystna dla pracownika, albowiem obowiązujące w okresie objętym pozwem rozporządzenia regulujące kwestie diet za podróże poza obszarem kraju przewidują bardziej korzystne zasady i stawki niż dla takich podróży odbywanych na terenie kraju, a także są bardziej dostosowane do realiów podróży zagranicznej. Jednakowe traktowanie podróży służbowych odbywanych w kraju i zagranicą nie znajduje żad-

nych podstaw prawnych, zaś regulację regulaminu pracy zmierzającą do takiego skutku Sąd potraktował jako działanie *in fraudem legis* i z tego względu uznał ją za nieważną, przyjmując, że zgodnie z art. 18 k.p. została zastąpiona powszechnie obowiązującymi przepisami prawa pracy, w tym przypadku powołanymi przepisami wykonawczymi wydanymi na podstawie art. 77⁵ k.p. Kwestię należności z tytułu diet za podróże służbowe należy ustalać odrębnie za podróże krajowe i podróże poza granicami kraju i dla każdego rodzaju podróży stosować powszechnie obowiązujące przepisy zamieszczone w wyżej powołanych aktach. Tak też należność powoda została ustalona przez biegłego.

Okoliczność zaniechania wypłaty należnych powodowi diet została przez Sąd ustalona zarówno na podstawie opinii biegłego z zakresu rachunkowości, jak też w oparciu o zeznania świadków, przede wszystkim zatrudnianych przez pozwaną kierowców. Sąd Rejonowy podniósł, że orzecznictwo i praktyka sądowa stoi na stanowisku, iż pracodawca, który wbrew obowiązkowi przewidzianemu w art. 94 pkt 9a k.p. nie prowadzi list obecności, list płac ani innej dokumentacji ewidencjonującej czas pracy pracownika i wypłacanego mu wynagrodzenia, musi liczyć się z tym, że na nim będzie spoczywał ciężar udowodnienia nieobecności pracownika, jej rozmiaru oraz wypłaconego wynagrodzenia (wyrok Sądu Najwyższego z 14 maja 1999 r., I PKN 62/99, OSNAPiUS 2000 nr 15, poz. 579). Reguła ta dotyczy również ewidencjonowania wypłat diet, a zatem w sytuacji braku odpowiedniej dokumentacji ustalenia Sądu co do istotnych okoliczności poczyniono na podstawie zeznań świadków. Dla kierowców (przesłuchanych w charakterze świadków) było oczywiste, że udzielane im zaliczki stanowią pieniądze służbowe, których nie mogą przeznaczać na prywatne cele ani na pożywienie. Z pieniędzy udzielanych jako zaliczki kierowcy pozwanej mogli jedynie pokrywać wydatki związane z samą podróżą, np. wydatki na opłaty drogowe i celne, opłaty za przejazd przez mosty i tunele, opłaty weterynaryjne w przypadku przewożenia mięsa, za mycie auta, drobne naprawy itp. Koszty utrzymania w podróży w postaci wydatków na pożywienie powód pokrywał z własnych środków bądź korzystał z pożywienia przygotowanego wcześniej w domu.

Z powyższych względów Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo główne w nieprzedawnionej części zgodnie z żądaniem, kierując się zaś art. 291 § 1 k.p. oddalił powództwo co do roszczeń, od których daty wymagalności do chwili wniesienia pozwu upłynęły 3 lata, tj. co do diet z tytułu podróży służbowych odbytych w lutym i marcu 2001 r. w kwotach 144 zł i 16 zł. Wysokość zasądzonych należności Sąd

ustalił na podstawie niekwestionowanej w tej części opinii biegłego z zakresu rachunkowości. Kwoty te na podstawie art. 300 k.p. w związku z art. 481 § 1 i 2 k.c. zostały zasądzone zgodnie z żądaniem wraz z ustawowymi odsetkami od dat wskazanych w treści sprecyzowanego żądania powództwa głównego, tj. zbiorczo za poszczególne miesiące, w których powód odbywał podróże służbowe.

Co do powództwa wzajemnego Sąd Rejonowy uznał, że podlega ono oddaleniu w całości. W ocenie Sądu skuteczny okazał się przede wszystkim zgłoszony przez powoda (pозwanego wzajemnego) zarzut przedawnienia. Określone w art. 291 § 2 k.p. terminy przedawnienia mają zastosowanie również do roszczeń z tytułu niewyliczenia się lub niezwrócenia mienia powierzonego pracownikowi, co dotyczy także udzielonych zaliczek. Biorąc pod uwagę, że czynnością przerywającą bieg przedawnienia roszczeń objętych powództwem wzajemnym była data wniesienia tego powództwa do Sądu, tj. 1 lipca 2004 r., roszczenia, których wymagalność powstała przed 1 lipca 2003 r., Sąd uznał za przedawnione.

Apelację od wyroku Sądu Rejonowego złożyła pozwana (powódka wzajemna), zaskarżając wyrok ten w całości, zarówno w części uwzględniającej powództwo główne, jak i w części oddalającej powództwo wzajemne. Skarżąca zarzuciła: 1) niezgodność ustaleń faktycznych Sądu z materiałem dowodowym zebrany w sprawie, w szczególności poprzez ustalenie, że powód ma prawo do diet w pełnej wysokości z tytułu odbytych podróży służbowych w okresie zatrudnienia w pozwanej Spółce, obliczonych za cały okres objęty żądaniem pozwu według rozporządzeń wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. i że istnienie wierzytelności przedstawionej przez pozwaną Spółkę do potrącenia w kwotach 12.769,49 zł i 7.816,68 zł nie zostało udowodnione; 2) naruszenie prawa procesowego, w szczególności art. 233 § 1 k.p.c., przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na zakwestionowaniu wiarygodności zeznań prezesa pozwanej Spółki i nieprzyjęciu za podstawę ustaleń faktycznych zestawienia zaliczek pobranych przez powoda na kwotę 45.595,84 zł i rozliczenia tych zaliczek; 3) naruszenie prawa materialnego, a mianowicie art. 87 § 1 k.p., polegające na jego błędnej wykładni poprzez przyjęcie, że pozwanej Spółce nie przysługuje skuteczny zarzut potrącenia kwoty 12.769,49 zł i kwoty 7.816,68 zł z należnością powoda z tytułu diet, oraz art. 291 § 2 k.p., polegające na jego błędnej wykładni poprzez przyjęcie, że terminy określone w art. 291 § 2 k.p. mają zastosowanie do roszczeń objętych powództwem wzajemnym.

Strona pozwana (powódka wzajemna) wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku w całości poprzez oddalenie powództwa głównego i uwzględnienie powództwa wzajemnego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy w Lublinie wyrokiem z 10 lipca 2006 r. [...] oddalił apelację pozwaną (powódki wzajemnej), dzieląc ustalenia faktyczne i argumentację prawną przedstawioną w motywach uzasadnienia wyroku Sądu Rejonowego. Za niezasadny Sąd Okręgowy uznał zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., ponieważ przeprowadzoną przez Sąd Rejonowy analizę zgromadzonego materiału uznać należy za wyczerpującą, pełną, rzeczową oraz zgodną z zasadami doświadczenia życiowego i regułami logicznego myślenia. Sąd Okręgowy nie podzielił zarzutu apelującego, że zgłoszony przez pozwanego wzajemnego (powoda) zarzut przedawnienia roszczeń powódki wzajemnej (pозwanej), zmierzającej do rozliczenia zaliczek udzielonych powodowi na wszystkie podróże służbowe, jest bezpodstawny.

Odnosząc się do powództwa głównego Sąd drugiej instancji podzielił ustalenie Sądu Rejonowego, że otrzymywana przez powoda kwota liczona od przejechanego kilometra była w istocie rzeczą wynagrodzeniem za pracę uzależnionym od ilości wykonanej pracy a nie dietą. Tym samym, wbrew twierdzeniom skarżącego, nie można jej traktować jako diety wypłaconej pracownikowi. Zgodnie z powszechnie przyjmowaną definicją dieta stanowi ekwiwalent pieniężny na pokrycie zwiększonych kosztów wyżywienia w czasie podróży służbowej. Wypłacone zaś powodowi z opisanego tytułu kwoty (za przejechany kilometr) nie miały takiego charakteru.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że art. 77⁵ k.p. reguluje problematykę należności na pokrycie kosztów związanych z podróżą służbową pracownika. Zmiana tego przepisu dokonana ustawą z dnia 26 lipca 2002 r. o zmianie Kodeksu pracy (Dz.U. Nr 135, poz. 1146) polegała na nadaniu mu nowego brzmienia. Zmiana weszła w życie 1 stycznia 2003 r. W myśl nowych przepisów zmieniła się kompetencja ministra właściwego do spraw pracy w zakresie ustalania należności pracowniczych za podróże służbowe. Od 1 stycznia 2003 r. minister ten jest władny wydać stosowne rozporządzenie tylko w odniesieniu do pracowników sfery budżetowej (państwowej i samorządowej). Na podstawie art. 77⁵ k.p. wydano dwa już nieobowiązujące rozporządzenia: z 19 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 151, poz. 1720) oraz z 8 maja 2001 r. w sprawie szczegóło-

wych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 50, poz. 525). Zgodnie z art. 13 ustawy nowelizującej z 26 lipca 2002 r., powyższe rozporządzenia zachowały moc obowiązującą mimo zmian przepisu upoważniającego do ich wydania. Sąd przyjął jednakże, że od dnia zmiany art. 77⁵ k.p., a więc od 1 stycznia 2003 r., przepisy te należy stosować wprost jedynie do pracowników sfery budżetowej. Jeśli chodzi natomiast o pracowników spoza sfery budżetowej, to dla nich warunki wypłacania należności z tytułu podróży służbowych określa się w układzie zbiorowym pracy lub regulaminie wynagradzania. Jeśli pracodawca nie jest objęty żadnym z takich aktów, wówczas warunki te powinny być określone w umowie o pracę. Sąd podkreślił jednocześnie, że wysokość diet ustalanych w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub w umowie o pracę nie może być niższa od tych, które wynikają z przepisów wykonawczych wydanych przez ministra pracy na podstawie powołanego artykułu. Ponadto przepisy te będą miały zastosowanie, jeśli warunków wypłacania należności z tytułu podróży służbowych nie określono w wymienionych wyżej aktach.

Sąd Okręgowy stwierdził, że obowiązujący u pozwanego pracodawcy regulamin w wersji ustalonej aneksem, przewidującym zrównanie wysokości diety za podróż na obszarze kraju z podróżami służbowymi poza jego granicami, nie jest w tym zakresie ważny. W kontekście regulacji przewidzianej w art. 9 § 2 k.p. i art. 18 § 2 k.p., zgodnie z którą nieważne są postanowienia umowy o pracę mniej korzystne dla pracownika niż wynikające z przepisów prawa pracy, oceniane postanowienia wprowadzone aneksem do regulaminu są z mocy art. 18 § 2 k.p. nieważne. Sankcja nieważności nie dotyczy całego aktu regulującego stosunek pracy, a jedynie tych jego postanowień, które są mniej korzystne dla pracownika. Z tych względów umowa o pracę (lub inne podstawy nawiązania stosunku pracy) są ważne i na ich podstawie nawiązuje się stosunek pracy, jedynie postanowienia mniej korzystne dla pracownika stają się nieważne z mocy prawa i zgodnie z art. 18 § 2 k.p. zostają zastąpione odpowiednimi przepisami prawa pracy.

Sąd Okręgowy ocenił jako nietrafną argumentację pozwanego pracodawcy, który twierdził, że pobierane zaliczkowo przez powoda kwoty tytułem między innymi zaliczek na paliwo, nierozliczone przez niego, stanowiły formę wypłaty należnych diet. Zasadniczo różna jest bowiem funkcja diety i zaliczki. Zaliczką jest kwota wypłacona pracownikowi z przeznaczeniem na wydatki pracodawcy, z której musi się on rozliczyć lub zwrócić ją; nie dotyczy to zaliczek wypłacanych pracownikowi na poczet

wynagrodzenia, które są częściowym spełnieniem świadczenia przez pracodawcę przed terminem płatności i podlegają w całości zachowaniu na poczet wynagrodzenia należnego za dany okres (np. miesiąc). Zaliczki wypłacane przez pozwanego nie miały wprowadzić ściśle określonego przeznaczenia, jednakże zdecydowanie były przeznaczone na cele służbowe. Prowadzone przez pozwanego pracodawcę rozliczenia zaliczek w żaden sposób nie odpowiadały wymaganiom rachunkowości, o jakich mowa w ustawie z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2002 r. Nr 76, poz. 694 ze zm.). Zaniechanie zaś pracodawcy w tym zakresie nie może obciążać pracownika i powodować po jego stronie ujemnych konsekwencji. Zaniechania te obciążają pracodawcę i rodzą dla niego ujemne skutki procesowe.

W ocenie Sądu drugiej instancji, Sąd Rejonowy prawidłowo przyjął przedawnienie roszczeń powoda za luty i marzec 2001 r., mając na uwadze datę wniesienia pozwu (5 kwietnia 2004 r.). W art. 291 k.p. wyrażona została ogólna zasada, w myśl której roszczenia ze stosunku pracy przedawniają się z upływem trzech lat od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Trzyletni termin przedawnienia odnosi się do wszystkich roszczeń ze stosunku pracy, dla których przepisy szczególne nie przewidują terminu odmiennego. Początkiem biegu terminu przedawnienia, ustanowionego w art. 291 § 1 k.p., jest dzień, w którym roszczenie stało się wymagalne. O wymagalności roszczenia decyduje chwila, kiedy uprawniony mógł zażądać spełnienia świadczenia.

Rozpatrując zaś zarzut naruszenia art. 87 § 1 k.p. poprzez zastosowanie art. 291 § 2 k.p. do roszczeń objętych powództwem wzajemnym, Sąd stwierdził, że jakkolwiek w formule wykładni gramatycznej diety nie mają charakteru prawnego wynagrodzenia za pracę wykonywaną, to będąc świadczeniami o charakterze finansowym (płacowym) ze stosunku pracy podlegają ochronie jako objęte ogólną kategorią wynagrodzenia pracowników w ujęciu art. 91 k.p., z którego mogą być potrącane należności inne niż wymienione w art. 87 § 1 i 7 k.p. tylko za pisemną zgodą pracownika. Odnośnie do zarzutu potrącenia z tytułu nierozliczenia powierzonego mienia Sąd Rejonowy prawidłowo ustalił termin przedawnienia tego roszczenia.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył skargą kasacyjną pełnomocnik strony pozwanej w części dotyczącej uwzględnienia powództwa głównego. Skarga kasacyjna została oparta na podstawach: 1) naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 291 § 1 k.p. i niezastosowanie art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. do ustalenia przerwania biegu przedawnienia roszczenia nieobjętego

pierwotnym żądaniem pozwu, co doprowadziło do zasądzeniem ponad usprawiedliwione żądanie powoda diet przedawnionych na kwotę 3.177,18 zł, a także przez błędną wykładnię art. 77⁵ § 4 k.p. w wyniku przyjęcia, że u prywatnego pracodawcy dieta z tytułu podróży służbowych poza granicami kraju nie może być równa diecie z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, a tym samym uznanie, że postanowienia regulaminu wynagradzania w tym zakresie są nieważne na podstawie art. 9 § 2 i art. 18 § 2 k.p., jak też przez błędną wykładnię art. 87 § 1 k.p. w wyniku uznania, że bez pisemnej zgody powoda pozwany nie mógł dokonać potrącenia diet wypłaconych powodowi z dietami dochodzonymi przez powoda, i niedopuszczenia dowodu na okoliczność rozliczenia diet zgodnie z aneksem do regulaminu wynagradzania; 2) naruszenia przepisów postępowania przez istotne naruszenie art. 231, art. 233 § 1 i art. 328 § 2 k.p.c. w zakresie, w jakim doszło do przekroczenia granic swobodnej oceny zgromadzonego materiału przez nieprzyjęcie za podstawę rozstrzygnięcia i niezaliczenie jako dowodów w sprawie: a) zestawienia pobranych przez powoda zaliczek w łącznej kwocie 45.595,84 zł, pomimo uznania kwoty 32.076,27 zł jako rozliczonej a nieuznania za istniejącą kwoty 12.768,49 zł jako diet wypłaconych powodowi w formie ryczału, b) nieuznania za dowód faktu przyznanego przez powoda, że nie dokonał on zwrotu do kasy pozwanej Spółki kwoty 7.816,68 zł, c) „wypłacenia powodowi diety w formie ryczału w kwotach 12.768,49 zł i 7.816,68 zł i nieuwzględnienie możliwości dokonania rozliczenia należności pobranych przez powoda tytułem diet (wypłaconych ryczałem) na drodze potrącenia z kwoty w wysokości 38.076,27 zł tytułem diet dochodzonych przez powoda”.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w całości w zakresie powództwa głównego, a także o uchylenie w całości w zakresie powództwa głównego poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonych wyroków i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa głównego w całości i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania. Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania albowiem w sprawie występują zagadnienia prawne wymagające wykładni art. 291 § 1 k.p. w zakresie przerwy biegu przedawnienia roszczenia nieobjętego pierwotnym żądaniem, a opartego na tej samej podstawie faktycznej i prawnej co roszczenie objęte pierwotnym żądaniem pozwu, art. 77⁵ § 4 k.p. w zakresie możliwości zawarcia w regulaminie wynagradza-

nia skutecznego postanowienia, że dla pracownika wysokość diety za dobę podróży służbowej poza granicami kraju jest równa wysokości diety z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju. Ponadto skarżący stwierdził, że występują rozbieżności w orzecznictwie sądów na tle stosowania art. 291 §1 k.p. i „rozbieżność z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego na tle stosowania art. 77⁵ § 4 k.p.”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest częściowo uzasadniona. 1. W celu rozważenia zasadności zarzutu naruszenia art. 291 § 1 k.p. i niezastosowania art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. konieczne jest przypomnienie istotnych z punktu widzenia tych zarzutów czynności procesowych podejmowanych przez powoda w toku postępowania, co pominął w swoich rozważaniach Sąd drugiej instancji. Pozew został wniesiony 5 kwietnia 2004 r. W pozwie powód domagał się zasądzenia kwoty 26.300 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu tytułem należnych mu „diety krajowych i zagranicznych”. Nie podał, jakiego okresu dotyczy to roszczenie - w szczególności, kiedy i dokąd odbywał podróże służbowe, w jakich kwotach i za jakie miesiące powinny być mu wypłacone diety. Podał jedynie, że w pozwanej Spółce pracował od 1 lutego 2001 r. do 12 listopada 2003 r. W chwili wniesienia pozwu nastąpiło przerwanie biegu przedawnienia roszczenia (art. 123 § 1 pkt 1 k.c. i art. 295 § 1 k.p.) w odniesieniu do kwoty 26.300 zł ogólnie z tytułu „diety krajowych i zagranicznych”. Pozew nie zawierał żadnych bliższych danych co do dat (okresów) odbywania podróży służbowych, kwot diet za poszczególne podróże, żadnego zestawienia tych podróży, żadnych okoliczności faktycznych pozwalających na ustalenie podstawy faktycznej roszczenia (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.). Podczas posiedzenia wyjaśniającego (art. 468 k.p.c.), które odbyło się 1 lipca 2004 r., pełnomocnik powoda złożył zestawienie diet za 2003 r. (a więc nie za poprzednie lata), jednak bez wyliczenia łącznej wartości diet w walucie polskiej. Dopiero na rozprawie wyznaczonej na 5 sierpnia 2004 r. pełnomocnik powoda złożył szczegółowe zestawienie tras jego podróży służbowych za cały okres zatrudnienia u strony pozwanej, z uwzględnieniem dat, tras i wysokości diet za poszczególne wyjazdy. Oświadczył, że podsumowanie wysokości diet uwzględnionych w złożonym zestawieniu daje łączną kwotę 25.221 zł, wniósł jednak o zasądzenie na rzecz powoda dochodzonej w pozwie kwoty 26.300 zł. Z przedstawionego zestawienia wynikało, że powód zgłasza do rozliczenia także diety

za podróże służbowe w lutym i marcu 2001 r.; w odniesieniu do tych diet Sąd Rejonowy uznał roszczenie za przedawnione ze względu na datę wniesienia pozwu (5 kwietnia 2004 r.). Na rozprawie 5 sierpnia 2004 r. pełnomocnik strony pozwanej zwrócił Sądowi Rejonowemu uwagę, że dopiero w tym dniu powód złożył szczegółowe wyliczenie dochodzonych należności, ze wskazaniem ich tytułów.

Po sporządzeniu przez biegłego sądowego z zakresu księgowości Alinę D. opinii dotyczącej szczegółowego wyliczenia diet należnych powodowi z tytułu odbytych podróży służbowych krajowych i zagranicznych w okresie od 1 lutego 2001 r. do 31 grudnia 2003 r. (choć powód był zatrudniony u strony pozwanej tylko do 12 listopada 2003 r.) powód (w piśmie procesowym swojego pełnomocnika z 12 września 2005 r., złożonym na rozprawie 13 września 2005 r.) rozszerzył powództwo o zasądzenie diet do kwoty 38.076,27 zł, przedstawiając szczegółowe wyliczenie diet za poszczególne miesiące zatrudnienia. W zestawieniu tym zostały ujęte także diety z tytułu podróży służbowych, których powód nie objął ani żądaniem pozwu (w którym domagał się zasądzenia kwoty 26.300 zł), ani zestawieniem złożonym na rozprawie 5 sierpnia 2005 r. (kiedy to domagał się kwoty 25.221 zł).

W związku z rozszerzeniem przez powoda powództwa strona pozwana podniosła (w piśmie procesowym z 21 listopada 2005 r.) zarzut przedawnienia roszczeń powoda o diety z tytułu podróży służbowych, które nie zostały objęte żądaniem pozwu ani zestawieniem z 5 sierpnia 2004 r. za okres od lutego 2001 r. do 12 września 2002 r. na łączną kwotę 3.177,18 zł. Sąd Okręgowy nie uwzględnił zarzutu przedawnienia co do tej kwoty. Uwzględnił jedynie przedawnienie co do diet za luty i marzec 2001 r., przyjmując trzyletni okres przedawnienia roszczeń (art. 291 § 1 k.p.) w odniesieniu do daty złożenia pozwu (5 kwietnia 2004 r.), a nie do daty złożenia szczegółowego zestawienia terminów podróży służbowych, ich tras i wysokości diet za poszczególne wyjazdy (5 sierpnia 2004 r.) albo daty rozszerzenia powództwa z kwoty 26.300 zł do kwoty 38.076,27 zł (13 września 2005 r.).

W tych okolicznościach uzasadniony jest zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 291 § 1 k.p. oraz art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. przez błędne ustalenie daty przerwania biegu przedawnienia roszczenia nieobjętego pierwotnym żądaniem pozwu, co spowodowało zasądzenie ponad pierwotne żądanie powoda diet przedawnionych w chwili rozszerzenia powództwa.

Zgodnie z art. 123 § 1 pkt 1 k.c., bieg przedawnienia przerywa się przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub

egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia. Podobną treść normatywną ma art. 295 § 1 k.p., zgodnie z którym bieg przedawnienia przerywa się przez każdą czynność przed właściwym organem powołanym do rozstrzygania sporów lub egzekwowania roszczeń, przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia. Co prawda, skarżący sformułował w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 123 § 1 pkt 1 k.c. w związku z art. 300 k.p., choć mógł powołać zarzut naruszenia art. 295 § 1 k.p., a odwoływanie się do przepisów Kodeksu cywilnego było zbędne, skoro kwestie przerwania biegu terminu przedawnienia roszczeń z zakresu prawa pracy reguluje bezpośrednio Kodeks pracy, jednak Sąd Najwyższy rozpoznał ten zarzut, ponieważ treść normatywna obydwu przepisów jest analogiczna, a powołanie się na naruszenie przepisu regulującego kwestię przerwania biegu przedawnienia stanowiło jedynie uzupełnienie zasadniczego zarzutu naruszenia art. 291 § 1 k.p.

Do czynności, których dokonanie przerywa bieg przedawnienia, należą w szczególności wytoczenie powództwa przed sądem albo rozszerzenie powództwa w toku postępowania (decyduje przy tym data wniesienia pozwu do sądu lub data wniesienia do sądu pisma procesowego zawierającego rozszerzenie powództwa, a nie data jego doręczenia stronie pozwanej; jeżeli natomiast rozszerzenie powództwa następuje podczas rozprawy w obecności pozwanego - decyduje chwila złożenia ustnie do protokołu rozprawy stosownego oświadczenia powoda lub jego pełnomocnika o rozszerzeniu powództwa). Wniesienie pozwu przerywa bieg przedawnienia tylko co do roszczeń objętych żądaniem pozwu, ponieważ sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani zasądzać ponad żądanie (art. 321 § 1 k.p.c.). Ta ostatnia zasada dotyczy także postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy, ponieważ z dniem 5 lutego 2005 r. - w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804) - doszło do zmiany treści art. 477¹ § 1 k.p.c., który przed nowelizacją przewidywał obowiązek sądu pracy orzekania z urzędu o roszczeniach, które wynikały z faktów przytoczonych przez pracownika, także wówczas, gdy roszczenie nie było objęte żądaniem pracownika lub gdy było zgłoszone w rozmiarze mniejszym niż usprawiedliwiony wynikiem postępowania. W rozpoznawanej sprawie wyrok Sądu pierwszej instancji został wydany 8

grudnia 2005 r., czyli po wejściu w życie nowelizacji art. 477¹ § 1 k.p.c., co oznacza, że przy wyrokowaniu zastosowanie miał już ogólny zakaz orzekania ponad żądanie powoda, wynikający z art. 321 § 1 k.p.c. Jednak w czasie, gdy nie obowiązywał jeszcze w sprawach z powództwa pracownika zakaz orzekania ponad żądanie (co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem pozwu albo był zgłoszony w rozmiarze mniejszym niż to usprawiedliwiały okoliczności faktyczne), przyjmowano, że wniesienie pozwu przerywa bieg przedawnienia także co do roszczeń nieobjętych żądaniem, jednak tylko wówczas, gdy wynikały one z faktów przytoczonych przez powoda w pozwie.

Przerwanie biegu przedawnienia następuje przez wytoczenie powództwa spełniającego wymagania przewidziane w art. 187 § 1 k.p.c. Na powództwo składa się zatem nie tylko dokładnie określone żądanie (np. o świadczenie pieniężne, w szczególności o zapłatę określonej kwoty), ale także przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających to żądanie (np. z jakich przyczyn faktycznych powód domaga się zapłaty tej kwoty). Każdego rodzaju żądanie będące przedmiotem powództwa musi mieć uzasadnienie w przytoczonych przez powoda okolicznościach faktycznych. Bez ich przytoczenia i udowodnienia nie jest możliwe uwzględnienie przez sąd żądania, z którym występuje powód. Roszczenie, o którym ma orzec sąd, składa się zatem nie tylko z samego żądania (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.), ale także z jego podstawy faktycznej (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.). Inaczej mówiąc, tylko dokładnie określone żądanie wraz z uzasadniającymi je okolicznościami faktycznymi określa granice rozpatrywania sprawy przez sąd.

Z powyższych założeń wynika, że w rozpoznawanej sprawie dla oceny, czy i w stosunku do jakich roszczeń nastąpiło przedawnienie, istotne znaczenie ma nie tylko data wniesienia pozwu, w której nie doszło do sprecyzowania podstawy faktycznej powództwa (5 kwietnia 2004 r.), ale także data złożenia szczegółowego zestawienia terminów podróży służbowych, ich tras i wysokości diet za poszczególne wyjazdy, w której doszło do sprecyzowania podstawy faktycznej powództwa co do wstępnie żądanej kwoty (5 sierpnia 2004 r.) oraz data rozszerzenia powództwa z kwoty 26.300 zł do kwoty 38.076,27 zł (13 września 2005 r.).

Pozew, w którym powód nie wystąpił z całym przysługującym mu w stosunku do pozwanego żądaniem (pозew zawierający świadome lub nieświadome ograniczenie żądania), nie przerywa biegu przedawnienia co do tej części roszczenia w znaczeniu materialnoprawnym, która pozostała poza żądaniem tego pozwu. Ryzyko

związane z dochodzeniem jedynie części przysługującego powodowi roszczenia obciąża jego samego. Decydując się na dochodzenie roszczenia jedynie w części, wierzyciel musi pamiętać o tym, że wytoczenie powództwa przerywa bieg terminu przedawnienia jedynie w stosunku do tej części wierzytelności, której dochodzi pozwem. W stosunku do pozostałej części roszczenie może ulec przedawnieniu, jeżeli zostanie ona zgłoszona dopiero w toku postępowania. Przerwanie biegu przedawnienia następuje tylko w granicach żądania będącego przedmiotem procesu; przerwaniu ulega bieg przedawnienia roszczenia objętego żądaniem i w takim rozmiarze, jaki został zgłoszony w żądaniu.

Istotne z tego punktu widzenia jest przedstawienie przez powoda przede wszystkim podstawy faktycznej żądania. Roszczenia pracownika ze stosunku pracy były traktowane przed zmianami Kodeksu postępowania cywilnego, wprowadzonymi ustawą nowelizującą z 2 lipca 2004 r. (Dz.U. Nr 172, poz. 1804), podobnie jak roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (por. uchylony art. 321 § 2 k.p.c. i art. 477¹ § 1 k.p.c. sprzed nowelizacji). W stanie prawnym sprzed zmian Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących zakazu orzekania ponad żądanie przyjmowano, że wytoczenie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przerywa bieg przedawnienia także co do roszczeń nieobjętych żądaniem pozwu, jeżeli wynikają one z faktów przytoczonych przez powoda w pozwie (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 21 maja 1981 r., III CZP 57/80, OSNCP 1982 nr 1, poz. 1). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano, że wniesienie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przerywa bieg przedawnienia roszczeń nieujawnionych w żądaniu pozwu, jeżeli twierdzenia faktyczne pozwu obejmują istotne elementy usprawiedliwiające te roszczenia; jeżeli natomiast twierdzenia pozwu nie obejmują istotnych elementów usprawiedliwiających roszczenie, przerwanie biegu przedawnienia może nastąpić dopiero z chwilą uzupełnienia twierdzeń przez powoda (por. wyroki Sądu Najwyższego z 27 września 1973 r., III CRN 211/73, OSP 1974 nr 2, poz. 32, z 7 sierpnia 1972 r., II CR 254/72, LEX nr 7112). Wynikające z przytoczonych orzeczeń poglądy w kwestii wykładni przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu roszczeń mają zastosowanie przy wykładni art. 291 § 1 k.p. i art. 295 § 1 k.p.; pozwalają stwierdzić, że w związku ze sprecyzowaniem przez powoda podstawy faktycznej powództwa dopiero podczas posiedzenia wyjaśniającego 1 lipca 2004 r. (co do roszczeń za 2003 r.) oraz na rozprawie 5 sierpnia 2004 r. (co do roszczeń za lata 2001 - 2003) przedawnione jest

jego roszczenie w zakresie dotyczącym zasądzonych na jego rzecz diet za okres od kwietnia 2001 r. do lipca 2001 r. włącznie, czyli za te miesiące, które poprzedzają o ponad trzy lata (art. 291 § 1 k.p.) właściwe sprecyzowanie podstawy faktycznej powództwa, co nastąpiło 5 sierpnia 2004 r. Jeśli chodzi o okres od kwietnia 2001 r. do sierpnia 2002 r., czyli miesiące, które poprzedzają o ponad trzy lata (art. 291 § 1 k.p.) rozszerzenie powództwa z kwoty 26.300 zł do kwoty 38.076,27 zł, co nastąpiło na rozprawie 13 września 2005 r., konieczne jest ustalenie, czy rozszerzenie powództwa polegało w tym przypadku jedynie na podwyższeniu kwoty diet za poszczególne podróże służbowe ujęte w zestawieniu przedstawionym na rozprawie 5 sierpnia 2004 r. (wtedy w odniesieniu do tych podróży nie można mówić o przedawnieniu, skoro podstawa faktyczna dotycząca tych roszczeń z tytułu diet została przedstawiona 5 sierpnia 2004 r.), czy też na zgłoszeniu jakichś innych wyjazdów o charakterze podróży służbowych niż ujęte w zestawieniu przedstawionym 5 sierpnia 2004 r. (wtedy, w odniesieniu do tych nowych roszczeń, wchodziłoby w grę przedawnienie). Inaczej mówiąc, co do podróży służbowych ujętych w opinii biegłej z zakresu księgowości, a nieobjętych wcześniejszym zestawieniem złożonym przez powoda, roszczenie o diety za wyjazdy w okresie do sierpnia 2002 r. włącznie mogło ulec przedawnieniu.

Zgodnie z art. 291 § 1 k.p., roszczenia ze stosunku pracy ulegają przedawnieniu z upływem trzech lat od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli nic innego nie wynika z umowy stron stosunku pracy (art. 455 k.c. w związku z art. 300 k.p.), świadczenie pracodawcy z tytułu diety należnej pracownikowi powinno być spełnione niezwłocznie po jego powrocie z podróży służbowej i złożeniu rozliczenia z tytułu kosztów tej podróży. Roszczenie o diety staje się wymagalne w zasadzie z chwilą powrotu pracownika z podróży służbowej. Każda dieta stanowi odrębne samoistne roszczenie, które przedawnia się odrębnie z upływem trzyletniego terminu. Diety nie są, co prawda, częścią wynagrodzenia za pracę, ale terminy wypłaty pracownikowi należności z tytułu diet nie powinny zasadniczo odbiegać od terminów wypłaty wynagrodzenia za pracę (art. 85 k.p.), co powinno nastąpić na koniec miesiąca, albo najpóźniej w ciągu pierwszych dziesięciu dni następnego miesiąca kalendarzowego. Regulacja ta może służyć jako pomocniczy argument przy ocenie daty wymagalności roszczeń pracownika z tytułu diet za podróże służbowe.

Podsumowując ten wątek rozważań należy stwierdzić, że przerwanie biegu przedawnienia dotyczy tej części roszczenia w znaczeniu materialnoprawnym, która

została zgłoszona - w pozwie lub w piśmie rozszerzającym powództwo wniesionym w toku postępowania - zarówno co do samego żądania, jak i jego podstawy faktycznej.

2. Uzasadniony jest kasacyjny zarzut naruszenia art. 77⁵ § 4 k.p. w wyniku uznania, że dieta z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju przyjęta u prywatnego pracodawcy nie może być równa diecie z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju ustalonej w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej, a tym samym, że postanowienia regulaminu wynagradzania oparte na takim założeniu są nieważne na podstawie art. 9 § 2 i art. 18 § 2 k.p. Zgodnie z art. 77⁵ § 1 k.p., pracownikowi wykonującemu na polecenie pracodawcy zadanie służbowe poza miejscowością, w której znajduje się siedziba pracodawcy, lub poza stałym miejscem pracy przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z podróżą służbową. Choć każdemu pracownikowi należą się diety, a także zwrot kosztów przejazdu, noclegów i innych wydatków związanych z podróżą służbową, to art. 77⁵ k.p. odmiennie reguluje w tym zakresie sytuację prawną pracowników zatrudnionych w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej i pracowników zatrudnionych u innych pracodawców. W odniesieniu do pracowników zatrudnionych w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej zastosowanie mają przepisy rozporządzeń ministra właściwego do spraw pracy, określające wysokość oraz warunki ustalania należności przysługującej pracownikowi z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju (art. 77⁵ § 2 k.p.). Na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. zostały wydane przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej dwa rozporządzenia: z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1990 ze zm.) oraz z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1991 ze zm.), obydwa z mocą obowiązującą od 1 stycznia 2003 r., które uchylły wcześniejsze rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej: z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. Nr 151, poz. 1720) oraz z dnia 8 maja 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania oraz wysokości należności przysługujących pracownikowi z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 50, poz. 525).

Jeżeli pracodawca nie należy do kategorii podmiotów publicznej (państwowej lub samorządowej) sfery budżetowej, warunki wypłacania jego pracownikom należności z tytułu podróży służbowej zasadniczo powinny być określone w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, z tym że określenie ich w umowie o pracę może nastąpić tylko wtedy, gdy pracodawca nie jest objęty układem zbiorowym pracy lub nie jest obowiązany do ustalenia regulaminu wynagradzania (art. 77⁵ § 3 k.p.). Odmienna regulacja dotycząca pracodawców niebędących państwowymi lub samorządowymi jednostkami sfery budżetowej oznacza, że mogą oni uregulować należności pracowników na pokrycie kosztów związanych z podróżą służbową zarówno w sposób korzystniejszy, jak i mniej korzystny dla pracowników od tego, jaki wynika z odpowiedniego rozporządzenia ministra właściwego do spraw pracy. Od zasady, że pracodawca spoza kręgu podmiotów publicznej sfery budżetowej może przy kształtowaniu (w regulaminie wynagradzania) lub współkształtowaniu (w układzie zbiorowym pracy, w umowie o pracę) należności z tytułu podróży służbowych nie kierować się regulacjami rozporządzenia ministra właściwego do spraw pracy i w związku z tym może wprowadzać rozwiązania zarówno korzystniejsze, jak i mniej korzystne dla pracowników, przewidziany jest jeden wyjątek. Mianowicie, postanowienia układu zbiorowego pracy, regulaminu wynagradzania lub umowy o pracę nie mogą ustalać diety za dobę podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju w wysokości niższej niż dieta z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określona dla pracownika publicznej sfery budżetowej w stosownym rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy (art. 77⁵ § 4 k.p.). Oznacza to, że należności z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (w szczególności diety) przyjęte u prywatnego pracodawcy nie mogą być niższe niż ustalone w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy. Niższe od określonych w stosownym rozporządzeniu mogą być jednak diety za podróż poza granicami kraju, z tym że nie mogą być one niższe od diet z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju ustalonych w rozporządzeniu dotyczącym tych podróży, choć mogą być niższe od diet ustalonych przez ministra właściwego do spraw pracy w rozporządzeniu dotyczącym podróży służbowych poza granicami kraju. Wynika to wyraźnie i jednoznacznie z treści art. 77⁵ § 4 k.p.

Z powyższych przyczyn nietrafne okazało się przyjęcie przez Sąd Okręgowy, że obowiązujący u pozwanego pracodawcy regulamin wynagradzania w wersji ustalonej aneksem, przewidujący zrównanie wysokości diet za podróże służbowe poza

granicami kraju z wysokością diet za podróże służbowe na obszarze kraju, jest nieważny na podstawie art. 9 § 2 k.p. i art. 18 § 2 k.p. Pracodawca mógł bowiem zrównać w regulaminie wynagradzania wysokość diet z tytułu podróży służbowych poza granicami kraju i diet z tytułu podróży służbowych na obszarze kraju, pod warunkiem że diety te nie były niższe niż diety z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określone dla pracowników zatrudnionych w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej przewidziane w przepisach rozporządzenia ministra właściwego do spraw pracy, określającego wysokość oraz warunki ustalania należności przysługującej pracownikowi z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (art. 77⁵ § 2 k.p.).

Z treści art. 77⁵ § 4 k.p. wynika wprost, że postanowienia regulaminu wynagradzania mogą ustalać diety za podróż służbową poza granicami kraju w wysokości równiej (ale nie niższej) niż wysokość diet za podróż służbową na obszarze kraju określoną dla pracowników zatrudnionych w państwowych lub samorządowych jednostkach sfery budżetowej w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy. Ustalenie przez pozwanego pracodawcę diety za dobę podróży służbowej poza granicami kraju w wysokości diety za dobę podróży służbowej na obszarze kraju określonej w stosownym rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy było zgodne z art. 77⁵ § 4 k.p., a postanowienia regulaminu wynagradzania w tej części nie mogły być uznane za nieważne na podstawie art. 9 § 2 k.p. i art. 18 § 2 k.p. Minimalna wysokość diety za dobę zagranicznej podróży służbowej pracownika zatrudnionego u prywatnego pracodawcy nie może być niższa niż wysokość diety za dobę krajowej podróży służbowej pracownika jednostki państwowej lub samorządowej sfery budżetowej przyjęta w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw pracy wydanym na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p.

Zupełnie innym zagadnieniem jest natomiast możliwość zastosowania do powoda przepisów (postanowień) zmienionego regulaminu wynagradzania (w wersji ustalonej aneksem). Jeżeli bowiem zmiana regulaminu wynagradzania w zakresie dotyczącym należności z tytułu podróży służbowych (kosztów związanych z podróżą służbową, w tym diet) powodowała pogorszenie sytuacji powoda jako pracownika w stosunku do tej, w jakiej się znajdował przed zmianą regulaminu (przed wprowadzeniem aneksu), to należało rozważyć, czy wprowadzenie nowych (mniej korzystnych) warunków pracy nie wymagało dokonania wypowiedzenia zmieniającego (art. 42 k.p.), a jeśli tak, to czy takie wypowiedzenie zostało w stosunku do powoda skutecznie dokonane i od kiedy (z jaką datą) skutek ten nastąpił. Sąd Okręgowy nie rozwa-

żał tego zagadnienia, nie jest ono także eksponowane w skardze kasacyjnej, dlatego głębsza jego analiza była w postępowaniu kasacyjnym niemożliwa.

3. Kasacyjne zarzuty naruszenia przepisów postępowania, w szczególności art. 231 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c. - uzasadniane przez wnoszącego skargę kasacyjną w ten sposób, że „doszło do przekroczenia granic swobodnej oceny zgromadzonego materiału przez nieprzyjęcie za podstawę rozstrzygnięcia i niezaliczenie jako dowodów w sprawie”: a) zestawienia pobranych przez powoda zaliczek w łącznej kwocie 45.595,84 zł, b) nieuznania za dowód faktu przyznanego przez powoda, że nie dokonał on zwrotu do kasy pozwanej Spółki kwoty 7.816,68 zł, c) że pozwany dokonał wypłaty powodowi diety w formie ryczałtu w kwotach 12.768,49 zł i 7.816,68 zł i nieuwzględnienie możliwości dokonania rozliczenia należności pobranych przez powoda tytułem diet (wypłaconych ryczałtem) na drodze potrącenia z kwoty w wysokości 38.076,27 zł tytułem diet dochodzonych przez powoda - nie mogą być w ogóle przedmiotem rozważań w postępowaniu kasacyjnym. Zarzuty te odnoszą się bowiem wprost do dokonywania ustaleń faktycznych i oceny zgromadzonych dowodów, tymczasem - zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c., podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów.

4. Analizując zarzut błędnej wykładni art. 87 § 1 k.p. w wyniku uznania, że bez pisemnej zgody powoda pozwany nie mógł dokonać potrącenia diet wypłaconych powodowi zaliczkowo z dietami dochodzonymi przez powoda, oraz niedopuszczenia dowodu na okoliczność rozliczenia diet zgodnie z aneksem do regulaminu wynagrodzenia, stwierdzić należy, że dieta nie jest wynagrodzeniem za pracę i nie podlega ochronie z art. 87 § 1 k.p. Świadczenia wypłacane przez pracodawcę na pokrycie kosztów związanych z podróżą służbową pracownika nie są składnikiem wynagrodzenia za wykonaną pracę, lecz stanowią zwrot zwiększonych kosztów wynikających ze świadczenia pracy poza miejscowością, w której znajduje się siedziba pracodawcy lub poza stałym miejscem pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 lutego 2000 r., I PKN 536/99, OSNAPiUS 2001 nr 13, poz. 443). Do potrącenia z należnych powodowi diet nadawał się jednak tylko ściśle określony rodzaj zaliczek, a mianowicie potrąceniu mogły podlegać kwoty wypłacone powodowi przez pracodawcę zaliczkowo na poczet należnych diet, a nie z innych tytułów - na przykład na zakup paliwa, opłaty za przejazdy autostradami i tunelami, opłaty za parkowanie, mycie samochodu itd. Z tego punktu widzenia dla oceny zasadności zarzutów strony pozwanej dotyczą-

cych potrącenia szczegółowych i stanowczych ustaleń oraz ocen materialnoprawnych wymagałoby, jaki był charakter wypłaconych powodowi przez pozwanego pracodawcę zaliczek. Ustaleń tych dokonał szczegółowo Sąd Rejonowy. Ciężar dowodu co do wypłacenia pracownikowi zaliczek na poczet diet związanych z podróżą służbową, a nie na inny cel, spoczywa na pracodawcy (art. 6 k.c.).

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. uchylając jedynie wyrok Sądu drugiej instancji. Zgromadzony w sprawie obszerny materiał dowodowy pozwala na merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy przez Sąd Okręgowy.

=====